

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

6/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

6/3-сан 2023

декабрь

Шөлкемлестиріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурулло МАРДОНОВ
Шахсанам МАТУПАЕВА

Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Сайёра РАХМОНОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОҒҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

Raxmonov A.R. Ta'lim innovatsiyalari va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyati	193
Karomov B.K. O'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik mohiyati	199
Лухманов Д.Б. Миллий анъаналардан фойдаланиш технологиялари асосида касбий-педагогик фаолиятини ташкил этиш муаммосининг назарий ва амалий ҳолати	207
Xalmuxamedova M.A. Talabalarining kasbiy kompetentligini takomillashtirishda mehnatning roli	213
Ismoilova N.S. Talabalarda kreativ faoliyatni rivojlantirishning mavjud holati	219
Жўраев Ш.М. Педагогика олий таълим муассасалари талабаларида рефлексив позицияни ривожлантиришнинг тузилиши ва ўрни ҳамда аҳамияти	225
Жўраев Ш.М. Бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позицияни ривожлантириш мезонлари ва кўрсаткичлари ҳамда даражалари	233
Bekqulov Q.Sh., Barakayeva Ch .S. Darsdan tashqari vaqtlarda talabalarining mustaqil ijodiy ish faoliyatini tashkil etish bosqichlari	241
Raxmanova M. Q. Individual o'qitish texnologiyasi asosida o'quvchilarning faolligni rivojlantirish	246
Quyliyeva O.R. Ilk katta sinf o'quvchilariga texnologiya darslarini o'qitishda kasbga yo'naltirish tamoyillarini shakllantirish masalalari	253
Ismailova D. R. Talabalarining axloqiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari	259
Abdirimova I.K. Klaster modeli asosida o'quvchilar loyihalash faoliyatini shakllantirish	264
Ortiqov O.A. Marketing tadqiqotlaridagi zamonaviy yondashuvlar tahlili	269
Qurbonova M. F. Ixtisoslashtirilgan maktablarning tashkil etish zarurati	273
Исманова М.А. Талабаларда ижодий-креативлик сифатларини ривожлантириш	277
Bekturdiyev Q.B. Ta'limda boshqaruv tizimi samaradorligini oshirishning o'ziga xos xususiyatlari	282
Наркабилова Г. К вопросу о потребности формирования цифровой грамотности студентов	286
Боймирзаева Д. Совершенствование механизмов организации и управления процессом формирования социальной креативности у будущих менеджеров образования	290
Юлдашева Г. Развитие профессиональной компетентности у будущих студентов педагогического ВУЗа	294
Умарова Г. Аспекты, заложенные в содержание профессиональных знаний будущих инженеров на основе интегративного подхода	300
Tashpulatov R.Kh., Saidnazarova S.F. Investigation of the quality of additionally acquired knowledge of the learning process	308
Sarsenbaev D. Pedagogical approaches in developing communicative competence	313

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Melikuzieva M. Talaba-yoshlarning ma'naviy axloqiy tarbiyasini rivojlantirishda Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u blig" asarining tarbiyaviy imkoniyatlari	324
Siddiqov I. Virtual muzeylar va ularning bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishdagi o'rni	330

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Jumanqo'ziyev O'. Informatika fani darsligi dasturlash tillari bo'limlari mazmuni	336
Shirinov F.Sh. Multimedia texnologiyalarini ta'lim sohasida qo'llanilishi	344
Jumanqo'ziyev O'. Umumta'lim mkatablari o'quvchilarining axborot madaniyatini shakllantirishda dasturlash tillarining o'rni	349
Sulaymanova D. Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari fanini o'rgatishda web-quest texnologiyasidan foydalanish	357
Yusupov M.R. Ba'zi matnli masalalarni yechish usullari	

KLASTER MODELI ASOSIDA O'QUVCHILAR LOYIHALASH FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH

Abdirimova I.K.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

O'zbek tilshunosligi kafedrası o'qituvchisi p.f.f.d (PhD)

Tayanch so'zlar: klaster, klaster tamoyillari, loyihalash faoliyati, pedagogik ta'lim klasteri, klaster yondashuv, innovatsion texnologiya, innovatsion yondashuv, ta'lim tizimi, loyiha.

Ключевые слова: кластер, принципы кластера, проектная деятельность, кластер педагогического образования, кластерный подход, инновационная технология, инновационный подход, образовательная система, проект.

Key words: cluster, cluster principles, project activities, teacher education cluster, cluster approach, innovative technology, innovative approach, educational system, project.

O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritgandan keyin ta'lim davlat siyosatining ustuvor sohasiga aylanib, ushbu sohada tub islohotlar amalga oshirila boshlandi. Hukumatimiz tomonidan ta'lim sohasidagi mavjud kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida ta'lim va kadrlar tayyorlash sohalariga oid bir qator qarorlar qabul qilindi. Ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan hukumat qarorlarning barchasida sohaga innovatsiyalarni kiritish, xorijiy tajribalarni o'zlashtirish, ta'lim turlari o'rtasidagi integratsiya jarayonlarini kuchaytirish bilan bog'liq jihatlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Ta'limning barcha turlari va bosqichlarida samaradorlikni oshirish va takomillashtirish jahon amaliyotida yangi mexanizm sifatida qaralayotgan klaster modelini yanada rivojlantirish natijasida ta'lim berishning yangi imkoniyatlarini topish, subyektlarning manfaatli hamkorligini yo'lga qo'yish orqali ularning kutilayotgan natijalarini kafolatlash, shaxsning sifatli ta'lim olishiga xizmat qiluvchi yangicha yondashuv va metodlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda.

Potensial ish beruvchilar va jamoatchilikning talabiga mos ravishda ta'lim tizimi o'zining maqsadli yo'naltirilganligi va uning asosiy mezonlaridan biri bo'lgan o'quvchilar loyihalash faoliyatiga erishish ustida ish olib borishi

lozim. Bugungi kunda butun dunyoda loyihaviy ta'limga qiziqish tobora ortib bormoqda. Bu sohadagi ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatmoqdaki, aynan loyihaviy ta'lim o'quv, tashkiliy-boshqaruv, bunyodkorlik, izlanuvchanlik xususiyatlariga ega bo'lgan o'quvchi shaxsini shakllantirish muammosiga yangicha yondashish imkonini beradi. Ta'limga loyihalash metodining kirib kelishi XIX asrga borib taqaladi.

Rossiya pedagogika ensiklopediyasida loyiha metodi pedagogik falsafa nuqtai nazaridan talqin qilinib, bunda "O'quvchilar muntazam murakkablashib borayotgan amaliy bilimlar, loyihalarni rejalashtirish va amalga oshirish haqidagi qarashlar tizimi" deb ta'riflanadi. [2]

"Klaster" nazariyasi esa dastavval iqtisodiyot tarmog'ida yuzaga keldi. "Klaster" nazariyasining ko'p qirraliligi, uning zamirida bir nechta nazariy yondashuvlar shakllanishiga yo'l ochadi. Ta'lim tizimida loyiha faoliyatiga klaster yondashuvning amalga oshirilishi avvalo tizimga innovatsiyalarni dadil qo'llash, hamkor tashkilotlar bilan birga innovatsion loyihalarni amalga oshirish orqali yaxshi samara beradi. Klaster bu yagona iqtisodiy, ijtimoiy va ta'limiy makon bo'lib, uning asosida innovatsion g'oyalar mujassamlashgan. Klaster tizimining asosiy bo'g'ini sifatida o'z faoliyatida innovatsiya siyosatini asos qilib olgan OTM yoki infratuzilmaga boy universitet qaralishi mumkin, sababi bu yerda yangi bilimlar, ilmiy kashfiyot va ixtirolar tez va samarali taqsimlanadi. [3]

Klaster modeli asosida o'quvchilarning loyihalash faoliyatini shakllantirish muayyan pedagogik tizim bo'lib, maqsaddan natijaga, faoliyatdan qobiliyatga, ma'limotdan bilimga, bilimdan tajribaga erishish bosqichlariga yo'naltirilgan jarayonni o'z ichiga oladi. Pedagogik tizim o'zaro tashqi muhit bilan, pedagogik jarayonning ishtirokchilarini shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan ma'naviy va moddiy imkoniyatlar bilan o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishini ta'minlovchi butunlikdir.

O'quv materialining mazmuni faoliyatni rejalashtirish, loyihadagi topshiriqlarni bajarishda texnologiyalarni qo'llash, ma'limotlar orasidan eng maqbullarini tanlab olish va foydalanish, loyiha faoliyatining natijalarini taqdim qilish usullari, jamoada vazifa va majburiyatlarni taqsimlash va bajarish, hamkasblar va hamkorlar bilan birgalikda ishlashni o'z ichiga oladi. O'qitish vositalari sifatida o'quv qo'llanmalar, darsliklar, ko'rgazmali qurollar, amaliy mashg'ulotlarni bajarish vositalari, o'qitishning texnik vositalarini kiritish mumkin. O'qitish metodlari sifatida an'anaviy og'zaki (verbal) usullar, tadqiqot, muammoli, mantiqiy va savol-javob (evristik) usullaridan foydalanishimiz

mumkin. Noan'anaviy usullar sifatida ijodiy o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, loyiha faoliyati davomida o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi muloqot natijasida munosabatlarda, faoliyat yo'nalishlarida, metodlarda tarkibiy o'zgarishlar kuzatilishi mumkin. Masalan, faoliyat davomida ishtirokchilar o'rtasida ierarxik – o'qituvchi fikrining yetakchi o'rinda bo'lishi va noierarxik – munosabatlar yuzaga kelishi mumkin. Bu jarayon davomida faoliyatni amalga oshirishga yetishmayotgan resurslar o'quvchilar, o'qituvchilar, professor-o'qituvchilar, ilmiy tadqiqotchilar ham jalb qilinadi. Maktab o'quvchilarining loyiha faoliyatini tashkil qilishda pedagogik oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlik masalasi alohida bo'g'in sifatida qaraladi. Ta'lim klasteri tushunchasi ostida "Maktab, litsey, oliy ta'lim" hamkorligiga e'tibor qaratadi. Aynan shunday usul pedagogik kadrlarni tayyorlashda sifat o'zgarishini yasashga imkon beradi. [4]

Bunda maktab o'qituvchilarining tegishli kafedra (ta'lim yo'nalishi) talabalari bilan munosabati alohida ahamiyatga ega.

Maktab o'qituvchilarining tegishli kafedra talabalari bilan munosabati tahlili. Maktab o'qituvchilarining kafedra talabalari bilan munosabati - ta'lim beruvchi bilan ta'lim oluvchining munosabati sifatida namoyon bo'ladi. Maktab o'qituvchisi talabalarga umumiy o'quv maqsadini bayon qiladi, alohida topshiriqlarni taqsimlaydi va ularning bajarilishi uchun mas'ul talabalarni alohida ajratadi, ish rejasini tuzadi, sinf ichida o'quvchilar bilan talabalarining o'zaro samarali aloqada bo'lishini ta'minlaydi, assistent o'qituvchi bilan jarayonni nazorat qiladi. Talabalarining loyiha faoliyati davomida amalga oshirgan ishlari avvallari amaliyotda o'tagan passiv kuzatuvchilik faoliyatidan keskin farq qiladi. Talabalar loyiha faoliyatida maktab o'quvchilari bilan to'g'ridan-to'g'ri munosabatda bo'lib, duch kelgan muammolarga amaliyotda passiv kuzatuvchi sifatida orttirgan tajriba va bilimlariga tayanib reallikda qo'llaydilar. Ushbu jarayonda oliy ta'limda tahsil olayotgan talabalar klaster usulida ijtimoiy hamkorlikni amalga oshiruvchi, bajaruvchi resurs vazifasini bajaradi. Talabalar o'zlari biriktirilgan professor-o'qituvchi, assistent-o'qituvchi, maktab o'qituvchisi bilan hamkorlikda maktablarda tashkil etilgan maktab laboratoriyalarida qiziqishlari, bilim darajasi, o'zlashtirishi va liderlik qobiliyatlariga tayanib passiv kuzatuvchilikdan aktiv kuzatuvchi darajasiga o'tadi. Bu jarayonda loyiha ishtirokchisi bo'lgan talabalarining yoshi, tahsil oadigan bosqichi inobatga olinmaydi, talabaning iqtidori va fanlardan bilish darajasi tekshirilib, loyiha faoliyatiga jalb qilinishi ijobiy samara beradi. Loyiha faoliyati yakunida klaster usulida tashkil etilgan ijtimoiy hamkorlik natijasida talabalarda talabalik

davridanoq mentor, tyutor, moderator, fasilitator kabi zamonaviy pedagogik qobiliyatlar shakllanishiga erishiladi.

Ilmiy tadqiqotchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat tahlili. Ilmiy tadqiqotchi o'quvchilarga umumiy maqsadni tushuntiradi, topshiriqni taqsimlaydi, ish rejasini tuzadi va ishning borishini nazorat qiladi. Maktab o'qituvchilari ilmiy tadqiqotchi bilan birgalikda ishni tashkil qiladi, sinf ichida o'zaro muloqotning samarali usullarini qo'llashni yo'lga qo'yadi.

Kafedra o'qituvchilarining ilmiy tadqiqotchilar bilan munosabati tahlili. Ilmiy tadqiqotchi bu yerda loyihaning koordinatori, ya'ni oliy ta'lim bilan maktab o'rtasidagi hamkorlikni amalga oshiruvchi sifatida ishtirok etadi.

Ilmiy tadqiqotchining talabalar bilan munosabati tahlili. Bu ichki hamkorlarning munosabati sifatida qaraladi. Ilmiy tadqiqotchi loyiha faoliyatini olib borar ekan, talabalar va o'quvchilar bilan olib borilgan mavjud tajriba va resurslarga tayanib ijobiy natijaga erishish ustida ishlaydi. Shu tariqa pedagogik tizimning barcha elementlari o'rtasidagi subordinatsiyalashgan – kichikning kattaga bo'ysunishi munosabatlari ilmiy rahbarni rasmiy nazoratchi ekanligini ko'rsatadi.

Umuman, o'quvchilarning loyihalash faoliyatini shakllantirishning pedagogik shartlarini aniqlashtirish, ularning bajarilishini ta'minlash hududiy ta'lim klasterlarini yo'lga qo'yishning muhim shartlaridan biridir. Hududiy yaxlitlik, maqsadlarning mushtarakligi, o'zaro nazorat va har bir subyektning mazkur faoliyat turidan ta'lim samaradorligini oshirish borasidagi manfaatdorligi mazkur muammoning dolzarbligini belgilaydi. O'quvchilarning loyihalash faoliyatini to'g'ri tashkil qilish hamkor ta'lim subyektlarining xayrixohligiga va qo'llab-quvvatlashiga bog'liq ekanligi uning klaster modeli asosida amalga oshirilishi to'g'ri ekanligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz, -T.: O'zbekiston, 2016.
2. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. М.: Педагогика-Пресс, 1997. 440 с.
3. Разуваев И.Г. Особенности взаимодействия финансового и интеллектуального капитала в российской экономике: автореф. дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.01. Самара, 2007. 24 с.
4. Залялова А.Г. Региональная модель подготовки педагогических кадров в условиях образовательного кластера: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Казань, 2010.
5. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, Cambridge, 1980, 454 pages.
6. Болоний Г.Б., Лыскова В.Ю. Кластерный подход и его использование в научно-педагогических исследованиях. Вестник ТГУ, т.16, вып.1, 2011.
7. Щербо И. Второе пришествие метода проектов //Директор школы. 2003. №3. – С. 25-32.

РЕЗИОМЕ

Maqolada loyiha faoliyati va pedagogik ta'lim klasteri tushunchalariga ta'rif berilib, klaster usulini ta'lim jarayonida o'quvchilarning loyihalash faoliyatida qo'llashning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Loyihalash faoliyatida klaster usulidan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutishi ilmiy jihatdan yoritilgan.

РЕЗИОМЕ

В статье раскрыты понятия проектной деятельности и кластера педагогического образования, показана важность использования кластерного метода при проектировании деятельности студентов в образовательном процессе. Научно выяснено, что использование кластерного метода в проектной деятельности играет важную роль в повышении эффективности образования.

SUMMARY

The article reveals the concepts of project activity and the teacher education cluster, and shows the importance of using the cluster method in designing student activities in the educational process. It has been scientifically found that the use of the cluster method in project activities plays an important role in increasing the effectiveness of education.